

ЛІТЕРАТУРА

1. Дорош Н.І. Аудит: методологія і організація. монографія / Н.І. Дорош. — К.: Знання, 2001. — 402 с.
2. Бутинець Ф.Ф. Аудит: підручник [для студентів спеціальності „Облік і аудит” вищих навчальних закладів] / Ф.Ф. Бутинець. — [3-тє вид., доп. і перероб.]. — Житомир: ПП „Рута”, 2006. — 512 с.
3. Ільїна С.Б. Основи аудиту: навчально-практичний посібник [для студентів вищих навчальних закладів] / С. Ільїна. — К.: Кондор, 2006. — 377 с.
4. Про аудиторську діяльність: закон України від 22.04. 1993 р. № 3125-XII // Відомості Верховної Ради України. — 1993. — №23. — Ст. 243. (зі змінами).
5. Господарський кодекс України // Відомості Верховної Ради УРСР. — 1991. — № 14. — Ст. 168.
6. Про затвердження змін до Положення про сертифікацію аудиторів: рішення Аудиторської палати України від 21.05. 2012 р. 250/8. Режим доступу: <http://www.apu@rql.net.ua>. (зі змінами).
7. Про затвердження Порядку проведення перевірок матеріалів скарг, які надходять до Аудиторської палати України: рішення Аудиторської палати України від 27.11. 2008 р. № 196/7. Режим доступу: <http://www.apu@rql.net.ua>
8. Про внесення змін до Порядку застосування до аудиторів (аудиторських фірм) стягнень за неналежне виконання професійних обов'язків: рішення Аудиторської палати України від 31.01. 2013 р. № 264/12. Режим доступу: <http://apu.com.ua/rishennya-apu/505-2013>. (зі змінами).

УДК 347.68

Пилипенко В. В., здобувач кафедри
цивільного права і процесу НАВС

Особливості спадкування автотранспортних засобів

У статті розглядаються особливості спадкування автотранспортних засобів. Звертається увага на спірні питання, які виникають при реєстрації автотранспортних засобів спадкоємцями. Доводиться необхідність запровадження спеціального механізму захисту інтересів спадкоємців, у випадках, коли об'єктом спадщини виступають автотранспортні засоби, отримані спадкодавцями від органів соціального захисту.

Ключові слова: спадщина, автотранспортний засіб, спадкодавець, спадкоємці, свідоцтво про право на спадщину.

В статье рассматриваются особенности наследования автотранспортных средств. Обращается внимание на спорные вопросы, которые возникают при регистрации автотранспортных средств наследниками. Обосновывается необходимость внедрения специального механизма защиты интересов наследников, в случаях, когда объектом наследства выступают автотранспортные средства, предоставленные наследодателем органами социальной защиты.

Ключевые слова: наследство, автотранспортное средство, наследодатель, наследник, свидетельство о праве на наследство.

In article features of inheritance of vehicles are considered. The attention to controversial questions which arise at registration of vehicles by successors is paid. Need of introduction of the special mechanism of protection of interests of successors, locates in cases when as object of inheritance the vehicles provided to testators by social security authorities act.

Keywords: inheritance, vehicle, testator, successor, certificate on the right for inheritance.

Постановка проблеми. За загальним правилом спадщина складається із сукупності майнових прав та обов'язків померлої фізичної особи (спадкоємця), які, відповідно до чинного законодавства, можуть переходити у порядку спадкування до

іншої особи. Здебільшого спадщина складається з права приватної власності померлої фізичної особи на різне майно [1, С. 382].

Нерідко до складу спадщини входять і автотранспортні засоби, в зв'язку з чим у спадкоємців виникають питання, пов'язані з порядком та процедурою їх спадкування.

Актуальність дослідження даної теми зумовлена відсутністю належного правового регулювання таких об'єктів спадкового правонаступництва, як автотранспортні засоби, та відсутністю єдності у судовій практиці.

Аналіз основних досліджень. Різномасштабні проблеми спадкування автотранспортних засобів досліджували такі вчені, як: Т.О. Ариванюк, Блінков О.Є., К. Бутовченко, В. К. Дроникив, Ю. О. Заїка, Кухарев О.Є, Рябоконь Є.О., С. Я. Фурса та інші.

Метою даної статті є визначення особливостей правового регулювання та порядку спадкування автотранспортних засобів за законодавством України.

Виклад основного матеріалу. Відповідно до ст. 34 Закону України «Про дорожній рух» власники транспортних засобів та особи, які використовують їх на законних підставах зобов'язані реєструвати (перереєструвати) належні їм транспортні засоби протягом 10 днів після їх придбання, митного оформлення, одержання або виникнення обставин, що потребують внесення змін до реєстраційних документів. На транспортні засоби видаються реєстраційні документи, зразки яких затверджуються Кабінетом Міністрів України. Відповідним реєстраційним документом на автотранспортний засіб є свідоцтво про реєстрацію транспортного засобу, яке видається підрозділом ДАІ МВС України.

Процедура видачі свідоцтва про право на спадщину на автотранспортний засіб підпорядковується приписам п. п. 4.15 п. 4 глави 10 розділу II Порядку вчинення нотаріальних дій нотаріусами України [2, С. 58], відповідно до яких видача свідоцтва про право на спадщину на майно, яке підлягає реєстрації, проводиться нотаріусом після подання правовстановлюючих документів щодо належності цього майна спадкодавцеві та перевірки відсутності заборони або арешту цього майна. У разі якщо на автотранспортний засіб накладено арешт судовими чи слідчими органами, видача свідоцтва про право на спадщину затримується до зняття арешту.

Слід мати на увазі, що втрата спадкодавцем за життя свідоцтва про реєстрацію транспортного засобу (технічного паспорта) не призводить до припинення права власності на цей транспортний засіб і не може бути перешкодою для включення прав на транспортний засіб до складу спадщини. Однак остаточно вказане питання, зокрема процедурний аспект оформлення спадкових прав на транспортний засіб, чинним законодавством не врегульовано.

Відповідно до законодавства [3] у разі втрати власником свідоцтва про реєстрацію (технічного паспорта) зняття з обліку транспортного засобу проводиться після видачі нового свідоцтва про реєстрацію, крім випадків зняття з обліку транспортних засобів, які перейшли у власність спадкоємця на підставі свідоцтва про право на спадщину. Підставою для перереєстрації транспортного засобу є також свідоцтво про реєстрацію та копії свідоцтва про право на спадщину.

Для видачі свідоцтва про право на спадщину на автотранспортний засіб нотаріусу необхідно пересвідчитись, що він належав спадкодавцеві на праві власності. Реєстрація транспортного засобу за спадкодавцем є лише непрямим підтвердженням цього факту. За умови втрати реєстраційних документів нотаріус може на підставі ст. 46 Закону України «Про нотаріат» на прохання спадкоємців зробити запит до органів ДАІ і на

підставі отриманих відомостей, з урахуванням вивчення додаткових документів, наприклад, договору купівлі-продажу автотранспортного засобу, вирішити питання про видачу свідоцтва про право на спадщину, яке буде підставою для перереєстрації транспортного засобу [4, С. 101].

Якщо спадщина відкрилась за кордоном і там же знаходиться рухоме майно, у тому числі автотранспортний засіб, спадкова справа заводиться у країні відкриття спадщини. Відповідно до ст. 70 Закону України «Про міжнародне приватне право» спадкові відносини регулюються правом держави, у якій спадкодавець мав останнє місце проживання, якщо спадкодавцем не обрано в заповіті право держави, громадянином якої він був [5]. У цьому випадку нотаріусом може бути видане свідоцтво про право на спадщину за законом (за заповітом), що видається для підтвердження права на спадщину, що відкрилась за кордоном (форми 16, 17 додатка 25 до Правил ведення нотаріального діловодства). Зазначене свідоцтво видається за заявою заінтересованого спадкоємця, в ньому зазначається його частка у спадщині і діє це свідоцтво для пред'явлення на території тих держав, з якими Україною не укладено міжнародного договору про правову допомогу [4, С. 139].

Певні особливості має спадкування автотранспортного засобу, що заходиться в заставі. В зв'язку з прогалинами у нормативному регулюванні цих правовідносин, спадкування таких автотранспортних засобів здійснюється опосередковано — через спадкування прав та обов'язків спадкодавця. Тобто родичі, які прийняли у спадщину таке майно в процесі погашення кредиту, через півроку повинні прийти в банк і оформити додаткову угоду до діючого кредитного договору про переведення боргу на спадкоємця, після чого їм належить погасити кредит згідно з графіком, затвердженим спільно з банком. Якщо спадкоємці неплатоспроможні, банк звертається до виконавчої служби або до суду за вилученням заставного майна або домагається продажу будь-якого іншого майна спадкоємців. Тому, якщо спадщина складається виключно з непосильного кредиту, від нього відмовляються відповідно до ст. 1273 ЦК України [6, С. 11].

Так, Вінницьким міським судом Вінницької області 27 травня 2013 року була розглянута справа в якій позивач звернувся до суду з позовом про звернення стягнення, мотивуючи тим, що 17.07.2008 року між сторонами було укладено договір про надання позивачу кредиту в розмірі 27118, 19 доларів США на купівлю автомобіля зі сплатою відсотків за користування кредитом у розмірі 16,92 % на рік з кінцевим терміном повернення 16.07.2013 року.

В забезпечення виконання зобов'язань за кредитним договором відповідач передав у заставу позивачу автомобіль BMW, що належить йому на праві власності.

Після смерті відповідача відкрилась спадщина, яку прийняла його мати, проте, як спадкоємець померлого свої зобов'язання щодо своєчасного повернення кредиту, не виконує, тому позивач просив суд в рахунок погашення заборгованості за кредитним договором звернути стягнення на предмет застави - автомобіль BMW, шляхом продажу вказаного автомобіля ПАТ комерційний банк «Приватбанк» з укладанням від імені відповідача договору купівлі-продажу з іншою особою - покупцем, з наданням всіх необхідних повноважень для здійснення продажу вказаного автомобіля. Суд, заслухавши пояснення сторін, дослідивши матеріали справи, оцінивши докази в їх сукупності, дійшов висновку, що позов підлягає частковому задоволенню [7].

Також певні особливості має спадкування майна, яке спадкодавець отримав від держави безоплатно або на пільгових умовах у порядку соціального захисту. Йдеться

про такі категорії громадян, які потребують особливого соціального захисту, а це інваліди, у тому числі діти-інваліди, інваліди I та II групи з числа учасників ліквідації наслідків аварії на Чорнобильській АЕС та потерпілих від Чорнобильської катастрофи, щодо яких встановлено причинний зв'язок інвалідності з Чорнобильською катастрофою, а також громадян, які брали участь у ліквідації інших ядерних аварій та випробувань, у військових навчаннях із застосуванням ядерної зброї (категорія 1); інваліди війни I групи по зору або без обох рук тощо.

До такого майна належать легкові автомобілі, тобто автомобілі, які за своєю конструкцією та обладнанням призначені для перевезення пасажирів з кількістю місць для сидіння не більше ніж дев'ять з місцем водія включно [8].

Однак, слід відмітити, що законодавство по-різному регулює це питання та демонструє неузгодженість спеціальних норм у сфері соціального забезпечення.

Так, ст. 38 Закону України «Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні» [9] передбачає, що після смерті інваліда, дитини-інваліда автомобіль, виданий безоплатно чи на пільгових умовах, у тому числі визнаний гуманітарною допомогою, за бажанням членів його сім'ї може бути переданий у їх власність безоплатно у порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України.

У той же час ст. 11¹ Закону України «Про гуманітарну допомогу» [10] передбачає, що після смерті інваліда, дитини-інваліда автомобіль, визнаний гуманітарною допомогою, яким інвалід був забезпечений через органи соціального захисту населення і користувався менше 10 років, може бути переданий у власність одному із членів сім'ї за рішенням центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері соціального захисту населення (Комісії з питань гуманітарної допомоги при Кабінеті Міністрів України), за умови сплати податків і зборів за ставками, діючими на день здійснення митного оформлення автомобіля. Однак, якщо інвалід, дитина-інвалід користувався автомобілем більше 10 років, за бажанням членів його сім'ї автомобіль може бути переданий у їх власність безкоштовно.

У разі несплати членом сім'ї інваліда, дитини-інваліда податків і зборів (обов'язкових платежів) автомобіль повертається (вилучається) органам соціального захисту населення.

Так, 24 травня 2013 року Тернопільський міськрайонний судом Тернопільської області була розглянута справа за позовом до головного управління праці та соціального захисту населення Тернопільської облдержадміністрації, Міністерства соціальної політики України, третя особа на стороні відповідача, яка не заявляє самостійних вимог щодо предмету спору приватний нотаріус, про визнання права власності на автомобіль марки «FORD FOCUS», в порядку спадкування за законом після померлого батька. Позовні вимоги обґрунтовує тим, що батько інвалід I групи, перебував на черзі в Головному управлінні праці та соціального захисту населення Тернопільської обласної державної адміністрації для забезпечення автомобілем «Таврія». Оскільки державне забезпечення інвалідів автомобілями було недостатнім, то батько позивача скористався пропозицією працівників цього управління знайти іноземця, який би погодився подарувати йому легковий автомобіль, об'ємом двигуна не більше 1800 куб. см. і строком експлуатації - не більше 10 років. Так як позивач опікувався батьком, він організував придбання у такий спосіб автомобіля. 24.03.2006 року громадянином Німеччини батьку було подаровано через Головне управління праці та соціального захисту населення Тернопільської обласної державної адміністрації, автомобіля FORD FOCUS 2001 року випуску. Після ввезення вказаного

транспортного засобу на Україну автомобіль визнано цільовою гуманітарною допомогою. У подальшому цей автомобіль було зареєстровано в органах Державтоінспекції і видано свідоцтво про реєстрацію транспортного засобу, у якому власником значиться батько позивача. Оскільки, за станом здоров'я батько не міг керувати автомобілем, позивача було вписано в свідоцтві про реєстрацію транспортного засобу, про те що він має право керувати даним автомобілем. Після смерті батька позивач не може оформити спадщину на автомобіль, оскільки той перебуває на обліку в Головному управлінні праці та соц-захисту населення, яке вимагає його повернення, оскільки автомобіль отримано у 2006 р., як гуманітарна допомога, строк експлуатації становить 6 років на час смерті батька, для вручення його в черговості інваліду, який перебуває на обліку в головному управлінні. Позивач просить визнати за ним право власності на автомобіль в порядку спадкування за законом та зобов'язати Головне управління праці та соціального захисту населення Тернопільської облдержадміністрації зняти з свого обліку автомобіль «FORD FOCUS», видати відповідну довідку та зобов'язати перереєструвати автомобіль на нього.

Представник відповідача у судовому засіданні позов не визнала, вважаючи що строк експлуатації інвалідом автомобіля не перевищив 10 років (становив лише 6 років, строк обчислюється з часу початку експлуатації інвалідом авто, а не з часу випуску автомобіля), тому автомобіль може бути переданий у власність одному із членів сім'ї виключно за рішенням Мінсоцполітики за умови сплати податків і зборів за ставками, діючими на день здійснення митного оформлення автомобіля, які повинні бути сплачені членом сім'ї померлого інваліда, дитини-інваліда протягом шести місяців з дня смерті інваліда. Проте суд задовольнив позов [11].

Таким чином, перший закон дає право членам сім'ї померлого інваліда безкоштовно залишити собі його авто, водночас як другий передбачає його попереднє розмитнення. Тобто виникає певна колізія у законодавстві, розв'язати яку можливо лише у судовому порядку.

Слід зазначити, що порядок та умови спадкування автомобілів, передбачені Постановою Кабінету Міністрів України від 19 липня 2006 р. N 999 «Про затвердження Порядку забезпечення інвалідів автомобілями» [12]. Згідно п. 16 Постанови після смерті інваліда автомобіль, яким він був забезпечений головним управлінням соціального захисту або управлінням виконавчої дирекції, строк експлуатації якого більше ніж 10 років, залишається безоплатно члену сім'ї, який на час смерті інваліда був зареєстрований за місцем реєстрації інваліда.

Автомобіль, строк експлуатації якого від 5 до 10 років, залишається безоплатно члену сім'ї, який на час смерті інваліда був зареєстрований за місцем реєстрації інваліда і середньомісячний сукупний дохід сім'ї якого за шість місяців, що передують дню смерті інваліда, не перевищує прожиткового мінімуму для сім'ї. Середньомісячний сукупний дохід визначається відповідно до Методики обчислення сукупного доходу сім'ї для всіх видів соціальної допомоги, затвердженої Мінсоцполітики.

Автомобіль, строк експлуатації якого менше ніж 10 років (крім випадку, зазначеного вище), після смерті інваліда залишається у користуванні його сім'ї, якщо в ній є інвалід, який:

- мав підстави для забезпечення автомобілем на час смерті інваліда або протягом не більше 6 місяців з дня його смерті;
- був зареєстрований на час смерті інваліда за місцем його реєстрації;
- не має іншого автомобіля, у тому числі отриманого через головне управління

соціального захисту або управління виконавчої дирекції.

Перереєстрація автомобіля на ім'я інваліда з числа членів сім'ї, законного представника недієздатного інваліда, дитини-інваліда проводиться підрозділом МВС протягом 10 діб з моменту визначення особи, що буде експлуатувати автомобіль на законних підставах, шляхом видачі письмової довідки, форма якої затверджується Мінсоцполітики. До визначення такої особи автомобіль перебуває на зберіганні у членів сім'ї померлого інваліда, а у разі їх відсутності повертається головному управлінню соціального захисту або управлінню виконавчої дирекції. Довідка видається інваліду, законному представнику недієздатного інваліда, дитини-інваліда головним управлінням соціального захисту, в якому інвалід перебував на обліку, а інваліду внаслідок трудового каліцтва - відповідним управлінням виконавчої дирекції.

Член сім'ї померлого інваліда, який є також інвалідом, має право повторно стати на облік, але не раніше закінчення строку експлуатації автомобіля, отриманого за життя інвалідом чи законним представником недієздатного інваліда, дитини-інваліда.

Іншому члену сім'ї померлого інваліда, який зареєстрований за місцем реєстрації інваліда, автомобіль, строк експлуатації якого менше ніж 10 років, залишається у разі сплати ним протягом шести місяців з дня смерті інваліда до державного бюджету на рахунки, відкриті в органах Казначейства, а членом сім'ї померлого інваліда внаслідок трудового каліцтва - на рахунки відповідних управлінь виконавчої дирекції вартості автомобіля з урахуванням розрахункової суми для викупу автомобіля та суми, сплаченої за нього інвалідом.

Розрахункова сума для викупу автомобіля визначається головним управлінням соціального захисту або управлінням виконавчої дирекції з урахуванням зносу автомобіля 0,84 відсотка за кожний повний місяць або 10 відсотків за кожний повний рік. Під час розрахунку неповний місяць користування автомобілем (незалежно від кількості днів) зараховується як повний місяць. За результатами розрахунку складається довідка-рахунок за формою, що затверджується Мінсоцполітики.

В іншому разі автомобіль, строк експлуатації якого менше ніж 10 років, повертається (вилучається) головному, районному управлінню соціального захисту або управлінню виконавчої дирекції у повному комплекті.

Якщо померлий інвалід був забезпечений автомобілем на пільгових умовах (за 7 або 30 відсотків вартості), його спадкоємцю за заявою повертається сума, що була сплачена інвалідом за автомобіль, згідно з оціночною вартістю автомобіля на день подання заяви, визначеною за рахунок коштів спадкоємця.

У разі коли інвалід, що був забезпечений автомобілем на пільгових умовах (за 7 або 30 відсотків вартості), на день смерті не зареєстрував його в установленому порядку, сума сплачена ним за автомобіль, повертається його спадкоємцю згідно з оціночною вартістю автомобіля.

Інвалід, який забезпечується автомобілем, що був у користуванні, на пільгових умовах (за 7 або 30 відсотків вартості), сплачує за автомобіль суму згідно з його оціночною вартістю.

Автомобіль, отриманий інвалідом, законним представником недієздатного інваліда, дитини-інваліда, вилучається відповідними органами державної виконавчої служби за рішенням суду за поданням головного управління соціального захисту або управління виконавчої дирекції.

Спори про частку в спільній власності членів сім'ї інваліда щодо автомобіля або

суми, сплаченої за нього, вирішуються в судовому порядку.

Висновки. Таким чином, з метою забезпечення захисту прав та інтересів спадкоємців при спадкуванні автотранспортних засобів, які надавалися спадкодавцям управлінням соціального захисту, необхідно усунути колізії між нормативними актами, які визначають порядок забезпечення непрацездатних осіб транспортними засобами, а також подальшу долю таких транспортних засобів. При цьому необхідно враховувати, що при отриманні транспортного засобу, інвалід, як правило, сплачує частково його вартість, в процесі експлуатації внаслідок амортизації, вартість транспортного засобу постійно зменшується. Саме утримання транспортного засобу, його експлуатація та ремонт потребує значних грошових коштів, які витрачаються не лише власником, а і членами його сім'ї, тому правові норми, які вилучають такий транспортний засіб із складу спадкового майна, суперечить таких засадам цивільного права як справедливість, розумність і добросовісність, і потребують перегляду.

З метою спрощення процедури переоформлення спадкових прав на автотранспортні засоби, уніфікації нотаріальної та судової практики в Порядку вчинення нотаріальних дій нотаріусами України доцільно передбачити спеціальний розділ, який би регламентував процедуру і порядок видачі свідоцтва про право на спадщину, об'єктом якої є автотранспортний засіб.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Цивільне право України. Загальна частина: підручник. / За ред. проф. І.А. Бірюкова, проф. Ю.О. Заїки. — К.: Видавничий дім «Скіф», 2013. — 528с.
2. Порядок вчинення нотаріальних дій нотаріусами України [текст]: станом на 01 лютого 2013 р. — К.: «Центр учбової літератури», 2013. — 88с.
3. Порядок державної реєстрації (перереєстрації), зняття з обліку автомобілів, автобусів, а також самохідних машин, сконструйованих на шасі автомобілів, мотоциклів усіх типів, марок і моделей, причепів, напівпричепів, мотоколясок, інших прирівняних до них транспортних засобів та мопедів: Затв. Постановою Кабінету Міністрів України від 07.09. 1998 р. № 1388 // Офіційний вісник України. — 1998. — № 36. — С. 6.
4. Спадкове право. Практика застосування нотаріусами України / За заг. ред. В.М. Марченка. — Х.: ФО — П Лисяк Л.С., 2012. — 736с.
5. Про міжнародне приватне право: Закон України від 23.06.2005 р. № 2709-IV // Відомості Верховної Ради України. — 2005. - № 32. — Ст. 422.
6. Бутовченко К. Успадкування автомобіля // Юридична газета. — 17 січня 2012. - № 1-2. — С. 11.
7. Див. Вінницький міський суд Вінницької області. Справа № 127/7234/13-ц від 27 травня 2013 року. Єдиний державний реєстр судових рішень [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/31550255>.
8. Офіційний вісник України. — 2001. - № 17. — Ст. 719.
9. Відомості Верховної Ради УРСР. — 1991. - № 21. — Ст. 252.
10. Відомості Верховної Ради України. — 1999. - № 51. — Ст. 451.
11. Див. Тернопільський міськрайонний суд Тернопільської області, справа № 607/937/13- ц від 24 травня 2013 року / Єдиний державний реєстр судових рішень [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/31523789>.
12. Офіційний вісник України. — 2006. - № 30. — Ст. 2130.